

ERM:n vuoden 2020 vuosikertomus: Rakennemuutostusta yli rajojen

Johdanto

Raportti on kaksiosainen: Ensiksi siinä arvioidaan Euroopan unionissa viime aikoina toteutettuja rakennemuutostustoimia koronaviruskriisin (covid-19) ensimmäisiin vaikutuksiin asti. Toiseksi siinä analysoidaan hieman perusteellisemmin rajat ylittäviä rakennemuutostustoimia, joissa on mukana monikansallisia yrityksiä. Analyysin alkusäyksenä on ollut entistä ylikansallisempi näkökulma, josta nämä yritykset tekevät strategisia suunnittelupäätöksiä, myös päätöksiä tuotanto- ja työpaikkojen sijainnista. Suurten monikansallisten yritysten globaaleissa päätoimipaikoissa tehtyjen päätösten vaikutus kansallisen ja paikallisen tason toimintaan kasvaa jatkuvasti. Tämä aiheuttaa haasteita työntekijöiden edustukselle, kuten eurooppalaisille yritysneuvostoille, joiden tarkoituksena on luoda puitteet monikansallisten yritysten työntekijöiden tiedottamiselle ja kuulemiselle heihin vaikuttavista päätöksistä.

Analyysin lähteenä on Euroopan rakennemuutostuksen seurantavälineen (ERM) tapahtumatietokanta, johon on kerätty tietoja yli 25 000 laajamittaisesta rakennemuutostuksesta sen jälkeen, kun se perustettiin vuonna 2002. Vuoden 2019 alusta lähtien tapahtumia on ollut lähes 2 000. Ylikansallisten rakennemuutostusten analyysia on täydennetty tapaustutkimuksilla, jotka koskevat tuotannon kansainvälisiä siirtoja.

Taustaa

Vuonna 2020 EU:n työmarkkinoiden toimintaa varjostaa covid-19-kriisin ensimmäinen aalto. EU:n ja jäsenvaltioiden laajat finanssipoliittiset toimet ovat ainakin alustavasti pehmentäneet joitakin pelätyimpiä vaikutuksia. Kriisin jälkiseuraukset edellyttävät kuitenkin jatkuvaa tukea valtiolta erityisesti eniten kärsineillä toimialoilla, jotta voidaan suojella kotitalouksia ja yrityksiä sekä pohjustaa kestävää elpymistä. EU:n strategiset tavoitteet, kuten tavoite hiilineutraaliudesta vuoteen 2050 mennessä, edellyttävät myös tuotantotoiminnan muutosta ja siten kattavaa rakennemuutostusta.

Monikansallisten yritysten sietokyky on tavallisesti suuri, ja niillä voi olla aktiivinen rooli elpymisessä ja näiden pitkäaikaisten tavoitteiden saavuttamisessa. Tällaisten yritysten osuus maailmanlaajuisesta tuotannosta (28 %) ja työllisyydestä (23 %) on suuri. Maailmankaupasta osuus on vieläkin suurempi. Näiden yritysten päätökset siitä, mihin ne sijoittavat toimintansa, vaikuttavat kymmenien miljoonien eurooppalaisten työllisyystilanteeseen sekä heidän yhteisöjensä ja alueidensa vaurauteen. Osittain vastauksena näiden yritysten taloudellisen vaikutusvallan kasvuun EU on laatinut toimintalinjoja, joilla tuetaan työntekijöiden edustusta ylikansallisella tasolla (direktiivit eurooppalaisista yritysneuvostoista sekä tiedonsaanti- ja kuulemisoikeuksista), jotta työmarkkinaosapuolten erioikeuksia voidaan tasapainottaa uudelleen. Tämä koskee erityisesti rajat ylittäviä rakennemuutostuksia. Laajamittaisen rakennemuutostusten vuoksi irtisanotuille työntekijöille on kanavoitu uudelleenkoulutusrahoitusta Euroopan globalisaatiorahaston (EGF) kautta. Siitä ovat hyötynneet sadattuhannet eurooppalaiset työntekijät.

Keskeiset havainnot

- Covid-19-kriisin takia rakennemuutostuksista johtuvat työpaikkojen vähenemiset ovat kaksinkertaistuneet vuoden 2020 ensimmäisellä puoliskolla liukuvaan keskiarvoon verrattuna. Vaikutukset työmarkkinoihin ovat olleet erittäin valikoivat, sillä kahden suuren toimialan – liikenteen (myös lentoliikenteen) sekä hotelli- ja ravintoalan – osuus on ollut lähes puolet kaikista ilmoitetuista työpaikkojen vähenemisistä (verrattuna alle kymmeneen prosenttiin ”normaaliaikoina”). Viruksen leviämisen pysäyttämiseksi käyttöön otetut fyysisiä etäisyyttä koskevat toimenpiteet ovat haitanneet eniten näitä toimialoja. Covid-19-kriisin ensimmäisiä vaikutuksia voidaan arvioida kattavammin vasta sitten, kun tilapäisiä finanssipoliittisia tukitoimenpiteitä, joita hallitukset ovat ottaneet käyttöön kriisin vaikutuksen pehmentämiseksi, vähennetään tai ne lopetetaan.

- Noin joka kahdeskymmenes laajamittainen rakenneuudistus Euroopan rakenneuudistuksen seurantavälineessä on ylikansallinen, eli sillä on vaikutuksia toimintaan vähintään kahdessa maassa. Tällaisten tapausten työllisyysvaikutukset ovat yleensä paljon tavallista suurempia. Siksi myös rakenneuudistusprosessit ovat yleensä pidempiä ja monimutkaisempia. Jokaisessa ylikansallisessa rakenneuudistustapauksessa (lukuun ottamatta liiketoiminnan laajentamista) ilmoitetaan keskimäärin yli 3 000 työpaikan vähenemisestä. Se on noin seitsemän kertaa enemmän kuin kansallisten rajojen sisällä tehtävissä rakenneuudistuksissa.
- Suhdanteet vaikuttavat kaikkiin rakenneuudistustoimiin, ja niitä tehdään eniten taantumassa. Tämä koskee kuitenkin erityisesti ylikansallisia rakenneuudistuksia. Taloudellisilla laskukausilla rakenneuudistuksia tehdään enemmän ja työpaikkoja vähenee enemmän. Tämä pätee myös covid-19-kriisistä johtuvalla laskukaudella.
- Ylikansallisia rakenneuudistuksia koskevissa tapaustutkimuksissa havaittiin useita syitä sille, miksi monikansalliset yritykset päättivät siirtää tuotantoa rajojen yli. Työvoimakustannusten vähentäminen oli kuitenkin edelleen tärkein syy.
- Tapaustutkimuksista käy ilmi, että kollektiiviset edustusrakenteet jakautuvat paikallisille, kansallisille, EU:n ja globaaleille tasoille. Tämä voi vahvistaa työntekijöiden edustajien välisiä yhteyksiä sekä auttaa koordinoimaan edustajien välistä tietojen jakamista ja mahdollisesti heidän toimiaan. Toisaalta se voi heikentää heidän vaikutusvaltaansa ylikansallisten rakenneuudistustoimien hallinnassa.
- Ylikansalliset rakenneuudistukset ovat laajoja, ne vaikuttavat jäsenvaltioihin rajat ylittävästi ja voivat myös aiheuttaa ylikansallisia kiistoja, jos tuotantoa siirretään. Siksi EU:n niihin kohdistama valvonta on erittäin perusteltua. Euroopan globalisaatorahaston kaltaisia rahoitusvälineitä voidaan käyttää rajat ylittävästi. Käytännössä valtaosa tapauksista, joissa niitä käytetään rakenneuudistuksen jälkeisiin aktiivisiin työmarkkinatoimenpiteisiin, on kuitenkin yleensä kansallista.
- Ylikansallisissa rakenneuudistuksissa voi syntyä rajat ylittäviä kiistoja myös silloin, kun alueellisia tai kansallisia tukia käytetään kannustamaan monikansallisia yrityksiä tuotannon uudelleensijoittamiseen tai niitä oletetaan käytettävän siihen. Tällaisilla tuilla heikennetään tunnetta siitä, että kaikilla yrityksillä on tasapuoliset kilpailuedellytykset, koska suuret yritykset ovat tavallisesti tällaisen tuen pääkohteita ja saajia. Niillä myös luodaan uhkakuvia siitä, että tukien saatavuus vaikuttaa muiden kaupallisten näkökohtien kanssa yhtä lailla yritysten päätöksiin, jotka voivat aiheuttaa huomattavia työpaikkojen menetyksiä ja inhimillisiä kärsimyksiä.
- Monikansallisten yritysten henkilöstöpolitiikkaa toteutetaan koko ajan enemmän globaalilla (eikä EU:n) tasolla. Valtaosa työnantajia koskevista lakisääteisistä vaatimuksista (työajan, työterveyden ja -turvallisuuden, sosiaaliturvan ja palkan osalta) on kuitenkin kansallisia. Vaikka ylikansalliset rakenneuudistukset kuuluvat suoraan eurooppalaisten yritysneuvostojen toimeksiannon alaan, niiden mahdollisuudet ja oikeudet vaikuttaa näihin prosesseihin ovat rajalliset. Nämä rajoitukset näkyvät vielä selvemmin, kun monikansallinen päätöksenteko keskittyy globaalille tasolle, ja paikalliselle tai kansalliselle johdolle jää vain vähän liikkumavaraa.

Päätelmät

- Vuosien 2008–2009 maailmanlaajuinen finanssikiisi vaikutti kielteisesti kansainvälisiin sijoitusvirtoihin, kun monikansalliset yritykset muuttivat kansainvälisen laajenemisen suuntaa. Ulkomaisten suorien investointien osuus maailmanlaajuisesta bruttokansantuotteesta (BKT) oli vuosina 2018 ja 2019 pienempi kuin vuonna 2010. Covid-19-kriisi todennäköisesti kutistaa kyseisiä virtoja entisestään, lyhentää ja yksinkertaistaa maailmanlaajuisia arvoketjuja sekä supistaa taloudellista toimintaa kansallisten rajojen sisäpuolella.

Lisätietoja

Kertomus *ERM:n vuoden 2020 vuosikertomus: Rakenneuudistusta yli rajojen* on saatavilla osoitteessa <http://eurofound.link/ef20024>

Tutkimusjohtaja: John Hurley

information@eurofound.europa.eu